

FOLKBILDNINGENS

VÄGVAL

& VILJA

Innehåll

UTGÅNGSPUNKTER	3
FRÅGEOMRÅDEN	6
1. Folkbildningen och demokratin	6
2. Folkbildningens roll för lokal och regional utveckling	8
3. Folkbildningen och det civila samhället	11
4. Folkbildning, livslångt lärande och demografiska utmaningar	13
5. Folkbildning och utjämning av utbildningsklyftor	15
6. Folkbildning och personer med funktionsnedsättning	17
7. Folkbildning i ett mångkulturellt samhälle	19
8. Folkbildning och kultur	21
9. Folkbildning och globalt långsiktig hållbar utveckling	24
10. Folkbildning och folkhälsa	26
11. Folkbildningen och framtidens lärande	28
12. Folkbildningen i utbildningssamhället	30
13. Om statens syften och mål med stödet till folkbildningen	33
SWOT-analys – så här går det till	34
Adresser	35

UTGÅNGSPUNKTER

Om detta dokument...

Detta samtalsunderlag har tagits fram av Folkbildningsrådets beredningsgrupp för uppföljning av Folkbildningens Framsyn. I samtalsunderlaget ställs ett antal centrala framtidsfrågor för svensk folkbildning. Studieförbund och folkhögskolor uppmanas att under våren 2011 formulera sina tankar om folkbildningens framtida vägval och vilja. Resultatet samlas in av folkbildningens intresseorganisationer.

Bakgrund

Det har gått drygt sex år sedan arbetet med Folkbildningens Framsyn, folkbildningens gemensamma framtidsdokument. Under 2009 väcktes frågan bland folkbildningens intresseorganisationer (Folkbildningsförbundet, Rörelsefolk högskolornas intresseorganisation, RIO samt Sveriges Kommuner och Landsting, SKL) om behovet av en uppföljning av Folkbildningens Framsyn.

På en gemensam styrelsekonferens i maj 2010 med Folkbildningsrådets och medlemmarnas styrelser behandlades frågan

om Folkbildningens Framsyn. Det fanns en samsyn om behovet av en uppföljning.

Folkbildningsrådet tillsatte en beredningsgrupp tillsammans med medlemmarna med uppdrag att göra en uppföljning av Framsynen. Initiativet till detta arbete kommer alltså från folkhögskolorna och studieförbunden, genom sina intresseorganisationer. Folkbildningsorganisationerna ser en uppenbar egen nytta med detta arbete, vilket ger uppdraget tyngd och betydelse.

Beredningsgruppen enades i augusti 2010 om riktlinjer, där ett första steg i uppföljningsarbetet är att ta fram ett samtalsunderlag som kan användas för en bred framtidsdiskussion i studieförbund och folkhögskolor – och även inspirera utomstående aktörer att ta del i samtalet om framtiden för svensk folkbildning.

Regeringen gav i december 2010 Folkbildningsrådet i uppdrag att lämna förslag på nya sådana verksamhetsområden, som framgår av nuvarande förordning om statsbidrag till folkbildningen (de sju prioriterade områdena). Regeringen anför som utgångspunkt att antalet verksamhetsområden ska reduceras. Uppdraget ska redovisas till regeringen senast 30 november 2011.

Det här gör det möjligt och angeläget för

Folkbildningens framsyn – en kort bakgrund

År 2004 samlades studieförbund och folkhögskolor för första gången till ett gemensamt idédokument som pekade ut folkbildningens roll och framtida uppgifter. Dokumentet togs fram efter över 100 rådslag med 7-8 000 deltagare.

Initiativet till Folkbildningens Framsyn kom från regeringen som inför arbetet med en ny folkbildningsproposition ville ta del

av folkbildningens egen syn på sin roll och sina uppgifter i ett framtidsperspektiv.

Folkbildningens Framsyn kom i hög utsträckning att påverka innehållet i 2006 års folkbildningsproposition, vilket kan ses som en bekräftelse på statens uttalade mening, att en folkbildning med fria, obundna studieförbund och folkhögskolor bäst gagnar den framtida samhällsutvecklingen.

folkhögskolor och studieförbund att inom ramen för arbetet med detta samtalsunderlag lämna synpunkter på det uppdrag som regeringen gett Folkbildningsrådet, angående framtida prioriterade verksamhetsområden för svensk folkbildning.

En del av folkbildningens samlade uppdrag

Ett strategiskt framtidsarbete är något som ständigt pågår inom studieförbund och folkhögskolor. Detta samtalsunderlag kan vara underlag för sådana interna diskussioner, som leder vidare till samtal om folkbildningens samlade och gemensamma uppdrag.

Vi är ödmjuka inför den breda och mångfacetterade verksamhet som pågår i studieförbund och folkhögskolor. Att generalisera är vanskligt och det går säkert att i varje läge hitta enskilda exempel på verksamheter eller prioriteringar som pekar i skilda riktningar.

Vår ambition är att fånga och gestalta generella utvecklingstendenser. Vi bedömer att det bland folkbildningens organisationer finns ett stort intresse av en idédiskussion, som just tar sikte på folkbildningens samlade samhällsroll nu och i framtiden.

Om samtalsunderlaget

Såväl Folkbildningspropositionen som Folkbildningens Framsyn ligger till grund för samtalsunderlagets frågeområden. Inom varje område ges underlag för diskussioner utifrån följande tre aspekter:

Värdera: Utifrån befintlig kunskap och erfarenhet sätter vi Framsynens utfästelser och Folkbildningspropositionens förväntningar i relation till den kunskap vi idag har om verksamheten, som ett slags värderande analys av nuläget.

Uppdatera: Vi knyter an till aktuella omvärldsfaktorer. Det kan gälla faktiska och dokumenterade förändringar, men även pågående utvecklingstendenser som vi tycker oss märka.

Problematisera och utmana: Vi lyfter fram eventuella motstridiga krafter och målkonflikter, ställer kritiska frågor och utmanar till reflektion.

Efter vart och ett av de olika frågeområdena följer ett antal förslag på frågor som utgår från den så kallade SWOT-analysmetoden, som innebär att olika styrkor, svagheter, möjligheter och hot identifieras. Det är självfallet fritt att komplettera med ytterligare frågeställningar.

Ett sista frågeområde knyter an till det uppdrag som Folkbildningsrådet fick av regeringen hösten 2010 – och gäller den framtida statliga styrningen av folkbildningen. Detta kan ses som en konklusion av de diskussioner och slutsatser som dragits vid genomgången av föregående frågeområden.

Sist i samtalsunderlaget finns ett avsnitt som beskriver hur man kan arbeta utifrån SWOT-analysmetoden.

Vi har medvetet valt att i samtalsunderlaget inte fokusera på frågor som berör statsbidragsregler och bidragsfördelning. Dessa frågor är givetvis ytterst betydelsefylla och diskuteras i många andra sammanhang. Vi har här i stället valt att främst rikta intresset på folkbildningens uppgifter i samhället – nu och i framtiden, men ändå med tydlig inriktning på de uppgifter som folkbildningen får samhällsstöd för.

Det är självfallet öppet för att i anslutning till arbetet med detta material även diskutera och kommentera styrnings- och finansieringsfrågor, liksom andra frågeställningar som inte täcks av samtalsunderlaget.

Vår förhoppning är att samtalsunderlaget ska inspirera till diskussion inom och mellan olika folkbildningsorganisationer.

Det är en stor fördel om grupper och organisationer utanför folkbildningen bjuds in

att delta i diskussionerna om folkbildningens framtid. Samtalsunderlaget är upplagt i olika frågeområden för att skapa förutsättningar att bjuda in utomstående aktörer till samtal om folkbildningens roll och uppgifter.

Med utgångspunkt i samtal om enskilda studieförbunds och folkhögskolors framtida mål, metoder och prioriteringar hoppas vi att samtalsunderlaget ska resultera i ett inflöde av tankar och idéer, där folkbildningens *gemensamma* roll och uppgifter står i förgrunden.

Redovisa era slutsatser

Slutsatserna av ert arbete med de olika frågeområdena kan redovisas i en skrivelse till respektive medlemsorganisation (Folkbildningsförbundet, Rörelsefolkhighögskolornas intresseorganisation, RIO och Sveriges Kommuner och Landsting, SKL). Adresser finns sist i detta dokument. Hur omfattande ert bidrag

ska vara avgör ni själva. En god idé kan vara att börja med de områden och frågeställningar som känns mest relevanta och angelägna för er egen del.

Studieförbundens och folkhögskolornas intresseorganisationer kommer att sammanställa resultaten utifrån de skrivelser ni skickar in. Dessa läggs samman och bildar underlag för ett samlat dokument om folkbildningens framtida vägval och vilja.

Folkbildningens Framsyn byggde på ett omfattande lokalt rådslagsarbete i folkhögskolor och studieförbund. Resultatet bidrog till att en enig riksdag gav fortsatt förtroende för och resurser till folkhögskolor och studieförbund.

Ett aktivt agerande, där folkhögskolor och studieförbund på eget initiativ formulerar sin framtida roll i det svenska samhället, tror vi kan bidra till ökat förtroende och stöd från stat och kommun – och inte minst från det svenska folket.

FRÅGEOMRÅDEN

1. Folkbildningen och demokratin

Utveckling och förnyelse av svensk demokrati är en central uppgift för svensk folkbildning. Detta framhålls både i den senaste Folkbildningspropositionen och i Folkbildningens Framsyn, folkbildningsorganisationernas eget framtidsdokument från 2004. I olika rapporter från Folkbildningsrådet, bland annat "Folkbildning och lokal utveckling i förorten" (2009) problematiseras demokratiuppdraget, utifrån iakttagelsen att många av folkbildningens företrädare har svårt att tydliggöra vad uppdraget egentligen innebär och hur det gestaltas i den konkreta folkbildningsverksamheten.

Möjligtvis har denna svårighet med demokratiuppdragets bredd och komplexitet att göra. I vid mening kan man ju hävda att all verksamhet som syftar till att göra medborgarna kunniga och aktiva, stärker deras demokratiska möjligheter. Att deltagande i folkbildningsverksamhet tillför människor något som skulle kunna sammanfattas som "demokratiska resurser" bekräftas i olika studier, till exempel i Folkbildningsrådets rapport "Studiecirkeldeltagare" (2009), den senaste nationella deltagarundersökningen bland cirkeldeltagare. Vi vet också att det många folkhögskolekurser och studiecirkelar innefattar moment av aktivt engagemang i olika samhällsfrågor.

Ändå kan man anta att folkhögskolor och studieförbund har mycket att vinna på att tydliggöra hur demokratiuppdraget ska hållas levande och aktuellt – och inte minst hur "demokratisk utveckling och förnyelse" gestaltas i den praktiska folkbildningsverksamheten.

Det här är också ett grundtema i Folkbildningsrådets skrift "Interndemokrati eller att leva som man lär – del 1" (2007). Här diskuteras folkbildningens demokratiarbete och en rad kritiska frågor ställs, såväl vad gäller det interna demokratiarbetet som uppdraget att bidra till svensk demokratiutveckling i stort.

Bland annat ställs frågor om deltagarinflytandet enbart är positivt, om demokratiuppdraget ska tolkas som medborgerlig demokratisk fostran, eller som möjlighet till inflytande över kursen/studiecirkeln. Vidare ställs frågor om den interna demokratin och representationen i folkhögskolor och studieförbund. Rapporten kan vara en fruktbar utgångspunkt för diskussion om folkbildningens demokratiuppdrag.

I Folkbildningens Framsyn ses folkbildningens medborgarbildande inslag som ytterst betydelsefulla. På senare tid har en rad forskare och samhällsdebattörer pekat på att vi går mot ett alltmer professionaliserat folkstyre, där det partipolitiska engagemanget avtar i styrka. De politiska partiernas medlemsantal har på senare tid minskat drastiskt. En intressant fråga är hur folkhögskolor och studieförbund, i skenet av denna utveckling, formulerar sin roll och sitt demokratiuppdrag – i termer av konkreta och handlingsinriktade åtgärder.

Denna fråga kan också breddas till att mer allmänt gälla människors samhällsengagemang och möjligheter att utöva inflytande och känna delaktighet i olika samhällsfrågor. Av Ungdomsstyrelsens undersökningar från 2008 framgår att 43 procent av ungdomarna

i åldern 16-24 år uppger att de är ganska eller mycket intresserade av politik. Den genomsnittliga andelen bland hela befolkningen uppgår till 62 procent.

Intresset för politik är betydligt större än det faktiska engagemanget. Så kan man möjligtvis anta att det alltid kommer att vara, men frågan är i vilken utsträckning folkbildningen kan bidra till att kanalisera intresse till engagemang och aktiv handling.

Folkbildningens Framsyn uttrycker i alla fall ambitionen att studieförbund och folkhögskolor ”ska vara initiativtagare till nya demokratiska arenor – fysiska och virtuella, tillfälliga och beständiga”.

Här är det viktigt att framhålla att demokratifrågor inte enbart gäller samhällsengagemang och möjlighet till påverkan, utan även mer fundamentala förhållanden i det svenska samhället. Frågor som berör en gemensam värdegrund, grundläggande tillit mellan människor, etniska och kulturella skillnader och likheter kan tas som utgångspunkt för diskussioner om demokratisk utveckling och förnyelse.

Mot bakgrund av de omfattande insatser som folkbildningen gör inom olika samhälls-

områden kan man anta att studieförbund och folkhögskolor har mycket att tillföra det offentliga samtalet, exempelvis vad gäller demokrati, kultur, utbildning och pedagogik, folkhälsa och integration.

Även om det finns exempel på motsatsen, är företrädare för studieförbund och folkhögskolor generellt sett inte särskilt framträdande i den samhällspolitiska debatten. En tänkbar förklaring till detta är att folkbildningens ser som sin främsta prioritet att bidra till att skapa förutsättningar för andra, medlemsorganisationer etc, att delta i offentlig debatt. Studieförbund och folkhögskolor ser sig inte själva som röstbärare, utan främst som möjliggörare.

Ändå kan man fundera över vilka långsiktiga följder folkbildningens osynlighet i den offentliga samhällsdebatten kan få. På en del håll – även bland folkbildningens egna företrädare – påpekas ibland att folkbildningen är utåtriktad och samhällstillvänd i sin praktik, men introvert och osynlig när det gäller att delta i den samhällspolitiska debatten. Stämmer denna iakttagelse, reser den en rad frågor värda att diskutera.

Folkbildningen och demokratin – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens roll för att befästa och bidra till att utveckla svensk demokrati – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Utifrån folkbildningens verklighetsbild och erfarenheter: Vilka är bristerna i den svenska demokratin? Finns det några hot mot det demokratiska samhället?

- Hur tolkar folkhögskolor och studieförbund uppdraget att utveckla och förnya svensk demokrati? Vad medför dessa tolkningar för prioriteringar och vägval i den konkreta verksamheten?

- Hur kan folkhögskolor och studieförbund tydliggöra den betydelse man anser sig ha för utveckling och förnyelse av svensk demokrati?

2. Folkbildningens roll för lokal och regional utveckling

”Det är i lokalsamhället som folkbildningen har sin största styrka”. (Folkbildningens Framsyn).

Folkhögskolor och studieförbund lyfter ofta själva fram den lokala närvaron som en av sina största förtjänster. Det är i lokalsamhället man kan möta människors behov av bildning och kultur – och vara en aktiv samarbetspartner till föreningslivet och andra aktörer.

Folkbildning bedrivs i Sveriges alla kommuner, även om deltagandet varierar kraftigt. Vad gäller studieförbundens verksamhet är ytterlighetskommunerna Malå, där 27 procent av befolkningen 2009 deltog i studiecirklar och Värmdö, där motsvarande andel var 4 procent. En intressant uppgift för studieförbunden är att analysera sina egna insatser i relation till de stora skillnader som finns, vad gäller människors deltagande i folkbildande verksamhet. Sannolikt är det en rad faktorer som samverkar för att förklara skillnaderna, men frågan är i vilken grad de speglar variationer i studieförbundens närvaro och verksamhetsutbud i olika delar av landet.

Folkhögskolorna genomför statsbidragsberättigad verksamhet i 160 kommuner, men dess deltagare kommer från hela landet. Många folkhögskolor är belägna på landsbygden och i mindre kommuner, även om trenden på senare åren har gått i motsatt riktning. Mellan 1991 och 2010 etablerades 23 nya folkhögskolor, varav 13 i större städer. Många folkhögskolor har även startat filialer, främst i större städer.

Trots folkhögskolornas spridning över landet och studieförbundens närvaro i samtliga

kommuner finns det anledning att ställa frågan: Finns det vita fläckar på den svenska folkbildningskartan?

Storstädernas förorter, liksom mindre samhällen i glesbygd, utpekades i Folkbildningens Framsyn som möjliga vita fläckar. Är det en bild som stämmer – och vilka utvecklingstendenser kan skönjas, med utgångspunkt från den uttalade ambitionen från folkhögskolor och studieförbund att erbjuda folkbildning i hela landet?

Minskade kommunbidrag – färre studieförbundsavdelningar

Mot bakgrund av studieförbundens omfattande lokala verksamhet kan det tyckas anmärkningsvärt att de kommunala bidragen till studieförbunden minskat kraftigt under en följd av år. Mellan 1993 och 2008 minskade bidragen med 38 procent. Av de totala bidragen från stat, kommuner och landsting stod kommunerna 1995 för 28 procent, tretton år senare hade kommunernas bidragsandel krympt till 17 procent.

Att försöka klarlägga orsakerna till denna utveckling är en central fråga, som sannolikt har kopplingar till studieförbundens roll och agerande i kommunerna.

På senare år har antalet lokalavdelningar i studieförbunden minskat avsevärt, från 642 år 1997 till 343 år 2010. Det här är en utveckling som inte är okontroversiell. Avdelningsammanslagningar behöver i och för sig varken innebära färre lokalkontor eller minskad

lokal verksamhet. Men med färre avdelningar är det uppenbart att antalet förtroendevalda i studieförbundens styrelser minskar. Många har också framhållit att en förutsättning för en långsiktigt stark lokal förankring just bygger på fysisk närvaro, med lokaler, anställda medarbetare och förtroendevalda.

Det är av central betydelse att analysera utvecklingen med allt färre studieförbundsavdelningar – och de långsiktiga konsekvenserna av detta.

Folkbildningens roll i lokalt utvecklingsarbete

I Folkbildningens Framsyn betonas att folkhögskolor och studieförbund ska vara viktiga aktörer för lokal utveckling. Begreppet ”lokal utveckling” kan innefatta många skiftande tolkningar, vilket bland annat Folkbildningsrådets utvärderingar visar. Men att vara en ”aktör för lokal utveckling” innebär kanske ändå något mer än att erbjuda ett utbud av studiecirklar och folkhögskolekurser. Att vara drivande i ett lokalt utvecklingsarbete innebär snarare ett proaktivt förhållningssätt när det gäller att delta i lokalsamhällets utveckling, i nära samverkan med andra lokala aktörer.

Av tradition har många folkhögskolor och studieförbund haft rollen av lokala kultur- och bildningscentra. Relationen och kopplingen till det omgivande samhället varierar dock och den samlade kunskapen på detta område är bristfällig. Det är intressant hur folkbildningsorganisationerna själva ser på sin roll i ett lokalt utvecklingsperspektiv, i relation till lokalsamhällets offentliga, privata och civila institutioner och organisationer.

I utvärderingen av folkhögskolornas SAGA-verksamhet med arbetslösa (Folkbildningsrådet, 2008) framhålls just samverkan med externa aktörer, bland annat i form av praktik och kontakter med det lokala näringslivet, som en framgångsfaktor för satsningens

lyckade resultat – och därmed även för folkhögskolorna.

Folkbildning och regional utveckling

Flera svenska utredningar har lyft fram behovet av en reformerad samhällsorganisation. Ansvarskommittén föreslog 2007 att landstingen ska avvecklas och ersättas med sex till nio regionkommuner, med ansvar för hälso- och sjukvård samt regional utveckling.

Hur den framtida samhällsorganisationen kommer att se ut är än så länge inte fastställt. År 2011 har Skåne, Västra Götaland, Halland och Gotland ett permanent ansvar för regionala utvecklingsfrågor. I 13 län finns samverkansorgan i form av regionala kommunförbund. I fyra län har länsstyrelserna ansvaret för de regionala utvecklingsfrågorna.

Tendensen går alltså i en riktning där den regionala nivån i samhället får allt större betydelse. Det finns all anledning att tro att denna utveckling kommer att fortsätta. Det innebär sannolikt också att framtida nationella prioriteringar och avvägningar i allt högre grad kommer att baseras på lokala och regionala analyser. Frågan är i vilken utsträckning folkbildningsorganisationerna är rustade för att möta och ta aktiv del i denna utveckling.

Detta gäller även arbetet med de regionala kompetensplattformarna, där regionens framtida kompetensförsörjning ska analyseras och samordnade insatser föreslås, för en framtida regional utveckling och tillväxt.

Även de regionalt baserade EU-programmen kan vara av stor betydelse för folkbildningen. De regionala strukturfonderna och socialfonden är en viktig finansieringskälla för olika projekt inom regional utveckling och kompetensförsörjning. Detta aktualiserar även frågan om folkbildningens samverkan med olika aktörer inom regionerna.

Den statliga kulturutredningen har även föreslagit regional fördelning av de statliga kul-

turanslagen (se även ”Folkbildning och kultur”, sid 21).

Folkbildningsorganisationernas agerande i relation till den utveckling som här kortfattat redovisats kan diskuteras utifrån olika utgångspunkter – verksamhetsmässiga, organisatoriska, finansiella etc.

Folkbildningsförbundet har i rapporten,

”Paradigmskifte – regionaliseringen och samspelen mellan det offentliga och civilsamhällets organisationer” (2010) lyft fram frågan om hur studieförbunden strategiskt ska förhålla sig till den pågående regionala utvecklingen. Även för folkhögskolorna är frågan av stort intresse.

Folkbildningens roll för lokal och regional utveckling – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens roll som aktör för lokal och regional utveckling – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Vilken roll har folkhögskolor och studieförbund i lokalsamhälle och regioner utifrån följande aspekter:

- Stora geografiska variationer i deltagande.
- Vita fläckar på folkbildningskartan.
- Folkhögskolor och studieförbund som lokala kultur- och bildningscentra.
- Studieförbundens relation till kommunerna, bland annat mot bakgrund av de minskade kommunala bidragen.
- Folkhögskolornas roll gentemot landsting/regioner – nu och i framtiden.
- Arbete för lokal och regional utveckling i samverkan med andra aktörer.

3. Folkbildningen och det civila samhället

En central aspekt av folkbildningsorganisationernas demokratiuppdrag är förhållandet till det civila samhället. Sverige brukar ibland beskrivas som en folkrörelsedemokrati. En betydande del av studieförbundens cirklar och kulturarrangemang sker i samarbete med föreningar. Folkhögskolorna har genom sina huvudmän nära kopplingar till folkrörelserna, vilket återspeglas i kursutbud och pedagogisk inriktning.

Förhållandet kan beskrivas som en tänkt kedja, där människors intressen och samhällsengagemang kanaliseras i föreningar och organisationer, som i sin tur samarbetar med studieförbund eller folkhögskolor – där engagemanget tillförs kunskap, idéer och sammanhang.

Denna tanke utgår alltså från att folkbildningsorganisationernas förhållande till föreningslivet inte i första hand utgörs av ekonomiska transfereringar, utan att studieförbund och folkhögskolor tillför andra värden, med tydlig koppling till lärande och ett aktivt medborgarskap.

Både Folkbildningspropositionen och Folkbildningens Framsyn betonar vikten av folkbildningens koppling till det civila samhället, inte minst när det gäller att fånga upp behoven hos nya sociala rörelser och därmed bidra till utveckling och förnyelse av det civila samhället.

Relationen till grundar- och medlemsorganisationer

Frågan om studieförbundens relation till sina grundar- och medlemsorganisationer står i centrum i Folkbildningsrådets studie ”Folkrörelseanknytningar och marknadsrelationer” (Folkbildningsrådet utvärderar No 3, 2009).

Studien väcker en rad intressanta frågor. Forskarna ser tecken på att de ideologiska banden mellan studieförbunden och deras medlemsorganisationer tunnas ut och ersätts av mer marknadsmässiga relationer, det vill säga att medlems- och samarbetsorganisationer i högre grad tenderar att värdera praktisk och ekonomisk nytta i stället för ideologisk samhörighet. I studien uttrycker flera organisationer att de skulle föredra om de statliga bidragen till studieförbunden direkt tillföll organisationerna själva, så att de fritt kan välja att köpa de tjänster de önskar, av studieförbund eller andra aktörer.

I studien diskuteras vad det på sikt kan få för konsekvenser om de idémässiga banden mellan folkrörelserna och folkbildningens organisationer försvagas. Det är en fråga som man knappast kan bortse ifrån när folkbildningens framtid och demokratiska roll diskuteras.

Överenskommelserna

År 2008 träffades den första så kallade överenskommelsen mellan regeringen, Sveriges Kommuner och Landsting, SKL samt ett antal idéburna organisationer. Den har sedan följts av en överenskommelse på integrationsområdet. Den första överenskommelsens viktigaste mål är ”att stärka de idéburna organisationernas självständighet och oberoende roll som röstbärare och opinionsbildare, samt att stödja framväxten av en mångfald av utförare inom hälso- och sjukvård och omsorg” (www.

overenskommelsen.se). Folkbildningens intresseorganisationer och även några enskilda studieförbund har undertecknat överenskommelsen.

Arbetet tydliggör frågan om relationen mellan den offentliga sektorn och de idéburna organisationerna. En intressant fråga är vilken hållning och strategisk position som studieförbund och folkhögskolor intar när det gäller de insatser som förväntas följa i spåren av överenskommelserna – både centralt och inte minst på lokal nivå, i det praktiska folkbildningsarbetet.

Folkbildningen och det civila samhället – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Studieförbundens och folkhögskolornas förhållande till dagens och framtidens föreningsliv och civilsamhälle – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Vilken förmåga och ambition har folkhögskolor och studieförbund för att möta nya föreningar och mer informella nätverk som växer fram?

- Vilken är folkbildningsorganisationernas framtida roll gentemot medlemsorganisationer och huvudmän, utifrån de frågor som väcks i studien ”Folkrörelseanknytningar och marknadsrelationer”?

- Folkhögskolor och studieförbund är själva en del av den civila sektorn. Hur ser dess framtida roll i samhället ut, i ljuset av de så kallade överenskommelserna inom olika samhällsområden mellan regeringen och företrädare för de idéburna organisationerna?

4. Folkbildning, livslångt lärande och demografiska utmaningar

I inledningen av Folkbildningens Framsyn betonas att ”det livslånga, livsvida och livsdjupa lärandet kommer att få allt större betydelse i framtiden”.

Två av den senaste folkbildningspropositionens prioriterade områden gäller de demografiska utmaningarna och livslångt lärande. Man lyfter särskilt fram vikten av att ”möta de demografiska förändringarna och engagera nya generationer utan att förlora de äldres engagemang”.

Den demografiska utvecklingen utmärks i Sverige, liksom i många andra länder, av en allt större andel äldre i befolkningen. Idag finns det 1,6 miljoner personer som är över 65 år, vilket utgör 18 procent av Sveriges befolkning. Den äldre delen av befolkningen har ökat både i *antal* och *andel* och den utvecklingen kommer att accentueras. År 2060 förväntas antalet personer över 65 år att vara 2,7 miljoner eller 25 procent av befolkningen.

En annan avgörande demografisk förändring de senaste decennierna är den ökade andelen utlandsfödda i den svenska befolkningen.

Folkhögskolornas och studieförbundens kurser är i allmänhet öppna för alla, oavsett ålder. Men det är uppenbart att många folkbildningsorganisationer har mött behoven av bildning hos de äldre, som blir allt fler och allt friskare. I sitt utbud har både studieförbund och folkhögskolor cirkelklar och kurser som direkt vänder sig till en äldre målgrupp. Några studieförbund har ett nära samarbete och omfattande verksamhet med pensionärsorganisationerna – som dessutom är stiftare

av eller har nära samarbete med flera folkhögskolor.

Volymmässigt dominerar dock de yngre åldersgrupperna på folkhögskolornas kurser. Nästan hälften av deltagarna i de långa kurserna är under 25 år. Men dessa kurser lockar även en betydande andel äldre. Nästan tre av tio deltagare är mellan 30 och 60 år.

Bland folkhögskolornas deltagare finns i samtliga kurstyper en kraftig underrepresentation av män. I både allmän och särskild kurs höstterminen 2008 var andelen män 37 procent och andelen kvinnor 63 procent. Även i de korta kurserna dominerar kvinnor, om än inte i lika hög grad.

Den senaste deltagarundersökningen bland studiecirkeldeltagare visar att genomsnittsåldern för en cirkeldeltagare är 50 år. I befolkningen som helhet är andelen personer över 65 år 18 procent, medan andelen cirkeldeltagare i samma åldersgrupp var 32 procent.

I deltagarundersökningen framhålls att personer över 65 år har en lång tradition av att delta i studiecirkelklar, men man konstaterar även att andelen yngre cirkeldeltagare på senare år minskat, vilket man menar är ”problematiskt mot det som i den senaste folkbildningspropositionen kallas den demografiska utmaningen”.

Jämfört med folkhögskolan är könsfördelningen bland deltagare i studieförbundens cirkelverksamhet mer jämn, men kvinnorna dominerar även här. Bland studiecirkeldeltagarna 2009 var andelen kvinnor 57 procent och andelen män 43 procent.

Det som kan tyckas anmärkningsvärt

är att det främst är unga kvinnor som är underrepresenterade bland cirkeldeltagarna. Hälften av de manliga cirkeldeltagarna var under 45 år, medan endast en tredjedel av kvinnorna var under 45 år. Även i åldersgruppen 13-24 år finns en övervikt av

manliga cirkeldeltagare. En sannolik förklaring är att yngre män är överrepresenterade i den omfattande musikverksamheten, ett ämne som domineras av cirklar i rock- och popmusik.

Folkbildning, livslångt lärande och demografiska utmaningar – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens förmåga att möta de demografiska utmaningarna samt att erbjuda ett livslångt lärande för män och kvinnor – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Ur ett folkbildningsperspektiv – vilka är de största framtida demografiska utmaningarna?

- Männens underrepresentation i folkbildningen i allmänhet och i folkhögskolan i synnerhet – orsaker, åtgärder?

- I Folkbildningens Framsyn talas om människors behov av det livslånga, livsvida och livsdjupa lärandet. Vad krävs för att studieförbund och folkhögskolor ska möta detta behov, idag och i framtiden?

5. Folkbildning och utjämning av utbildningsklyftor

Verksamheten i studieförbund och folkhögskolor ska vara till för alla medborgare. Samtidigt uttrycks i olika nationella styr- och policydokument att svensk folkbildning ska bidra till att utjämna samhällets utbildningsklyftor.

Det går även att hitta formuleringar med motsvarande inriktning i olika policydokument från enskilda folkhögskolor och studieförbund.

Däremot är det mer sällan som man diskuterar den egna verksamhetsutvecklingen i relation till målet att minska samhällets utbildningsklyftor. Det finns visserligen en rad goda exempel på verksamhetsinsatser med personer med kort formell utbildning. Mer sällan finner man redogörelser som på ett övergripande plan värderar den egna insatserna, utifrån konkreta mål och uppföljningar.

Frågan om utbildningsnivån i samhället rymmer självfallet många olika aspekter. När man diskuterar utbildningsklyftor fokuseras i allmänhet på människors kunskaper utifrån formell utbildningsbakgrund, vilket inte alltid – som folkbildningen kan intyga – är liktydigt med människors faktiska kunskaper och färdigheter. Följaktligen kan även ambitionen att ”utjämna utbildningsklyftor” tolkas på skilda sätt.

Vad man med säkerhet vet är att utbildningsnivån i samhället inte är jämt fördelad. Fortfarande finns avsevärda generationsskillnader, som till stor del kan förklaras av att utbildningsnivån i samhället generellt har stigit. Men det finns även betydande skillnader inom samma åldersgrupp. Andelen behöriga elever till gymnasieskolan har successivt sjunkit till

88,2 procent våren 2010, vilket är den lägsta nivån sedan 1998 (Skolverket, 2010). I åldern 20-24 år har 12 procent grundskola som högsta utbildningsnivå. I följande åldersgrupp, 25-34 år, är motsvarande andel 10 procent (Utbildningsstatistisk årsbok, SCB, 2010).

Det är klarlagt att många personer med kort formell utbildningsbakgrund deltar i folkbildningsverksamhet. Folkhögskolans allmänna kurs vänder sig främst till deltagare som saknar grundskole- eller gymnasieutbildning och det finns möjlighet att få behörighet till högskolestudier. År 2009 deltog 12 550 personer i genomsnitt per termin på den allmänna kursen, en ökning med 4 procent jämfört med året innan.

Bland deltagarna i allmän kurs 2009 hade 52 procent förgymnasial utbildning som högsta utbildningsnivå, jämfört med 26 procent i befolkningen som helhet.

Den senaste nationella undersökningen bland studiecirkeldeltagare, genomförd 2008, berör översiktligt deltagarnas utbildningsbakgrund. Man konstaterar att bland cirkeldeltagare i åldern 25-44 år finns en högre andel (fem procentenheter) med minst treårig högskoleutbildning, jämfört med befolkningen i stort. Även i åldersgruppen 45-64 år finns en överrepresentation av högskoleutbildade med sju procentenheter.

En relativt hög andel, 16,5 procent, av alla cirkeldeltagare är i åldern 13-24 år. Många av dessa har ingen avslutad utbildning, utan går i skolan samtidigt som de deltar i cirklar.

Det är alltså uppenbart att det bland cirkeldeltagarna inte finns någon överrepresentation

av deltagare med kort formell utbildning. Kan man då säga att studiecirkelverksamheten snarare bidrar till att vidga utbildningsklyftorna än att minska dem?

Frågan är intressant, inte minst mot bakgrund av att olika utvärderingar, till exempel av folkhögskolans SAGA-verksamhet för långtidsarbetslösa och även erfarenheter från olika verksamheter i studieförbunden, visar att folkbildningen har goda förutsättningar att möta och motivera människor med kort formell utbildning.

Den centrala frågan är kanske inte *om* folkbildningen når personer med kort utbildningsbakgrund. Snarare handlar det om *i vilken utsträckning* man gör det – och i vilken mån verksamhetens innehåll och form bidrar till att minska klyftorna.

I enlighet med folkbildningsorganisationernas policydokument kan man anta att personer med kort formell utbildning är en målgrupp som ägnas stort intresse och särskild hög prioritet inom studieförbund och folkhögskolor.

I Folkbildningsrådets rapport ”Nationell re-

dovisning av folkbildningens kvalitetsarbete” (2010) är det inget av de nio studieförbunden som uppger att de genomför systematiska uppföljningar och analyser utifrån syftena med statsbidraget, där just minskade utbildningsklyftor är ett av fyra syften.

Däremot uppger 44 procent av folkhögskolorna att de utför sådana uppföljningar och analyser. Detta hänger sannolikt samman med kravet i förordningen om statsbidrag till folkbildningen, att allmänna kurser, avsedda främst för dem som saknar grundskole- och gymnasieutbildning, årligen ska utgöra minst 15 procent av verksamheten.

När folkbildningens insatser för att utjämna samhällets utbildningsklyftor diskuteras är det svårt att bortse från frågan om hur resurser prioriteras och fördelas. Sannolikt krävs större ekonomiska resurser för att genomföra folkbildning som riktar sig till personer med kort formell utbildning. Studieförbund och folkhögskolor har också stor frihet att internt prioritera och omfördela resurser, utifrån sin egen profil och sina ideologiska ambitioner.

Folkbildning och utjämning av utbildningsklyftor – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens ambition och möjligheter att verka för minskade utbildningsklyftor i samhället – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Har man inom studieförbund och folkhögskolor skapat egna incitament

– ekonomiska eller andra – för att prioritera verksamhet och målgrupper som bidrar till att minska samhällets utbildningsklyftor? Varför? Varför inte?

- Ska ett gemensamt mål för svensk folkbildning även i framtiden vara att bidra till minskade utbildningsklyftor i samhället? Varför? Varför inte?

6. Folkbildning och personer med funktionsnedsättning

I den senaste folkbildningspropositionen utgör folkbildningens insatser med personer med funktionsnedsättning ett av sju prioriterade områden. Propositionen betonar att folkbildningsverksamheten ofta fungerar som ”vägröjare” för människor med funktionsnedsättning, när det gäller att ta stegen från maktlöshet till delaktighet. Man lyfter även fram behovet av kompetensutveckling i studieförbund och folkhögskolor, eftersom det krävs en ”ökad medvetenhet om tillgänglighet, bemötande och individuella anpassningar”.

I Folkbildningens Framsyn betonas att folkbildningen ska bidra till att förstärka rätten och möjligheten för personer med funktionsnedsättning att kunna leva som fullvärdiga samhällsmedborgare. Detta knyter an till de nationella målen för handikappolitiken. Målen utgår från en samhällsgemenskap med mångfald som grund och slår fast att samhället utformas så att människor med funktionsnedsättning i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet.

Trots policydokumentens höga ambitioner återstår mycket att göra, både inom folkbildningen och i samhället i stort.

Handikappförbundens Samarbetsorgan och Barnombudsmannen har till exempel visat att utbudet av fritidsaktiviteter för unga med funktionsnedsättning är bristfälligt i många kommuner.

Regeringen väntas våren 2011 presentera en ny strategi för funktionshinderspolitiken, som även ska kopplas till FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

Folkhögskolorna har en lång tradition av att erbjuda en studiemiljö där personer med funktionsnedsättning får möjlighet till studier. Bland deltagaren i folkhögskolans långa kurser höstterminen 2009 hade 19 procent någon form av funktionsnedsättning. Inom allmän kurs var andelen 26 procent.

År 2006 genomförde Statistiska Centralbyrån, SCB en studie bland deltagare med funktionsnedsättning som deltagit i folkhögskolans långa kurser läsåret 2002/2003. Här kan deltagarna med några års distans värdera tiden på folkhögskolan och beskriva sin nuvarande situation.

Det framgår tydligt att en majoritet ser positivt på tiden på folkhögskolan. Av de tillfrågade anser 83 procent att kursens innehåll och upplägg var mycket eller ganska bra. Hela 87 procent tycker att gemenskapen med studiekamraterna var bra eller mycket bra. Hälften av de tillfrågade instämmer helt eller till stor del i påståendet att folkhögskoleutbildningen gjort dem mer positiva till vidare studier och 61 procent instämmer helt eller delvis i påståendet att folkhögskoleutbildningen gett dem bättre självförtroende.

När det gäller studieförbunden finns inga motsvarande undersökningar. Det finns heller ingen samlad, detaljerad bild över hur arbetet för ökad delaktighet och tillgänglighet fortskrider. Samtliga studieförbund har dock antagit policydokument för ökad tillgänglighet. I Folkbildningsrådets nationella redovisning av folkbildningens kvalitetsarbete är ”tillgänglighet för personer med funktionsnedsättning” det av statens sju prioriterade verk-

samhetsområden som får högst ”betyg” när studieförbunden själva värderar sina insatser. Fyra av nio studieförbund uppger att de arbetar med mål, systematiska uppföljningar och analyser för att utveckla arbetet med tillgänglighet.

För studieförbunden, med dess breda verksamhet som dessutom är förlagd till tusentals olika fysiska miljöer, är det givetvis en utmaning att göra verksamheten tillgänglig. Ofta sker verksamheten i samarbete med medlems- och samverkansorganisationer, och här finns det stora möjligheter för studieförbunden att

förmedla kunskap och idéer om hur studie- och lärmiljöer kan anpassas för personer med olika funktionsnedsättningar.

En generell erfarenhet är att folkbildningen är mer framgångsrik med att arbeta med grupper av personer med olika funktionsnedsättningar, än när det gäller att möta enskilda personer med funktionsnedsättningar i den allmänna verksamheten.

Trots att uppenbara steg framåt har tagits på senare år, återstår många konkreta insatser för att öka tillgängligheten i folkbildningens verksamhet.

Folkbildning och personer med funktionsnedsättning – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens insatser för personer med funktionsnedsättning, vad gäller verksamhetsutbud, tillgänglighet, delaktighet och bemötande – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Vilka faktorer – ekonomiska incitament, kompetensutveckling, policydokument etc – kan bidra till att öka tillgängligheten i folkhögskolor och studieförbund för personer med funktionsnedsättning?
- På vilket sätt kan studieförbund och folkhögskolor bidra till ökad tillgänglighet och delaktighet i föreningslivet för personer med funktionsnedsättning?

7. Folkbildning i ett mångkulturellt samhälle

I Sverige är 13,8 procent av befolkningen född utomlands (SCB, 2008). Frågan om det mångkulturella samhällets utmaningar är i högsta grad aktuell, inte minst med anledning av den senaste tidens samhällsutveckling i Sverige och Europa, som bland annat inneburit stora valframgångar för partier som mer eller mindre tydligt är negativa till invandring och tankarna om ett mångkulturellt samhälle. Många hävdar också att den svenska integrationspolitiken misslyckats, med segregerade bostadsområden, utanförskap och skärpta motsättningar mellan människor.

Såväl folkbildningspropositionen som Folkbildningens Framsyn fäster stora förhoppningar till studieförbund och folkhögskolor, för att möta det mångkulturella samhällets utmaningar. Folkbildningens Framsyn pekar ut tre områden som särskilt viktiga.

Det första gäller folkbildningens uppdrag att erbjuda invandrade möjligheter till lärande och utveckling, utifrån sina egna förutsättningar och behov.

Det andra gäller behovet av mångkulturella mötesplatser och verksamheter som syftar till interkulturell dialog.

Det tredje gäller stöd till invandrades och de nationella minoriteternas föreningsliv, där folkbildningen ska erbjuda möjlighet för olika grupper att utveckla sin kulturella särart och verka för sin grupps särskilda intressen.

På vart och ett av dessa tre områden gör folkhögskolor och studieförbund betydelsefulla insatser.

Många personer med invandrarbakgrund söker sig till folkhögskolor och studieförbund. År 2009 var 30 procent av deltagarna på folkhögskolans allmänna kurs utlandsfödda. Totalt på de långa kurserna var motsvarande andel 18 procent.

Av den senaste deltagarundersökningen bland studiecirkeldeltagare framgår att 17 procent av cirkeldeltagarna var födda utomlands, jämfört med 14 procent i befolkningen över 13 år som helhet. I 34 procent av cirkelarna fanns deltagare med både svensk och med utländsk bakgrund. Med utländsk bakgrund avses då personer födda utomlands eller med en eller båda föräldrarna födda utomlands.

I viss mån kan man självklart hävda att en studiecirkel eller folkhögskolekurs, oavsett ämne eller inriktning, där **deltagare har skiftande etnisk bakgrund**, i sig ger förutsättningar för dialog och ökad förståelse.

Samtidigt är det uppenbart att det finns segregerade miljöer och även spänningar mellan olika befolkningsgrupper – liksom fördomar, främlingsrädsla och diskriminering. På många håll finns få naturliga kontaktytor mellan infödda och invandrade svenskar. Här krävs sannolikt aktiva och riktade insatser för att åstadkomma förändring.

Folkbildningspropositionen uttrycker på detta område tydliga förväntningar på studieförbund och folkhögskolor. Vi vet också att en hel del görs, även om såväl inriktning som volymmässig omfattning på **dessa riktade insatser** inte är klarlagda.

Stöd till invandrades och nationella minoriteters föreningsliv och folkbildning

Det är uppenbart att folkbildningen är en sektor i samhället där olika etniska minoriteter har möjlighet att stärka sin kulturella identitet. Lokalt samarbetar studieförbunden med tusentals invandrarföreningar. Flera stora etniska organisationer är medlemmar i studieförbund och har därigenom möjlighet att utöva inflytande över verksamheten.

Sedan Folkbildningens Framsyn har ett studieförbund och två nya folkhögskolor, som tydligt speglar det mångkulturella samhället, blivit godkända som statsbidragsmottagare.

Studieförbundet Ibn Rushd ser som sin uppgift att stärka muslimer i Sverige och att ge ickemuslimer mer kunskap om islam.

Kista folkhögskola har som ändamål att främja kultur- och bildningsverksamhet för alla, med särskild inriktning på muslimer i Sverige.

Agnesbergs folkhögskola i Göteborg har en romsk profil och i studierna ingår romsk kultur, historia och identitet.

Ett prioriterat område?

Ingen kan förvänta sig att studieförbund och folkhögskolor på egen hand kan lösa det mångkulturella samhällets utmaningar. Man kan snarare fundera över om folkhögskolor och studieförbund till fullo utnyttjar sin potential för att stärka de invandrades möjligheter att etablera sig på olika arenor i det svenska samhället.

Den kanske mest intressanta frågan är inte om *något* görs, utan i *vilken utsträckning* detta är ett område som prioriteras i den praktiska verksamheten på folkhögskolor och i studieförbundsavdelningar.

Frågan om det mångkulturella samhällets utmaningar är kontroversiell och politiskt laddad. Här är det knappast möjligt, eller ens önskvärt, att uppnå en samsyn bland folkbildningens olika aktörer. Snarare handlar utmaningen om med vilken kraft och energi folkbildningens organisationer griper sig an frågan – utifrån sina egna ideologiska ståndpunkter och vägval.

Folkbildning i ett mångkulturellt samhälle – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningen och det mångkulturella samhällets utmaningar – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Utifrån folkbildningens idégrund och människosyn – vilka är det mångkulturella samhällets största utmaningar?

- Folkbildningspropositionen menar att folkbildningen ska anta det mångkulturella samhällets utmaningar så att ”utanförskap, segregering, konflikter och diskriminering motverkas”. Med vilken kraft och på vilka sätt sker detta idag?

- Vilken roll kan och vill folkhögskolor och studieförbund spela för att underlätta situationen för nyanlända flyktingar och invandrade?

8. Folkbildning och kultur

Ett av fyra syften med statens stöd till folkbildningen är att ”bidra till att bredda intresset för och delaktigheten i kulturlivet”. I den senaste folkbildningspropositionen är kultur ett av de sju prioriterade områden.

I Folkbildningens Framsyn lyfter folkbildningsorganisationerna själva fram sin betydelse i kulturlivet. Här betonas framför allt människors möjligheter till eget skapande, folkbildningens betydelse i det lokala kulturlivet samt förmågan att möta nya behov av kulturella aktiviteter, särskilt bland unga.

Den senaste statliga kulturutredningen från 2009 tar visserligen upp folkbildningens kulturinsatser, men de behandlas i förhållande till verksamhetens bredd och omfattning tämligen marginellt. Särskilt gäller det den kulturverksamhet som bedrivs i folkhögskolorna, vilket exempelvis Rørelsefolkhögskolornas intresseorganisation påpekar i sitt remissvar.

Kulturutredningen lanserar även den så kallade ”portföljmodellen”, vilket förebådar en ökad regionalisering när det gäller fördelning av de statliga kulturanslaget. Portföljmodellen föreslås visserligen inte innefatta folkbildningsanslaget, men för folkbildningsorganisationerna kan det ändå vara av vikt att följa utvecklingen och utarbeta egna strategier när det gäller förslagen om ökad regionalisering på kulturpolitikens område.

I kulturdebatten är folkbildningens företrädare märkligt frånvarande. Det finns säkert en rad orsaker till detta, men mot bakgrund av folkbildningens breda och omfattande kulturverksamhet kan det ändå tyckas anmärkningsvärt.

Bred och stor kulturverksamhet

Folkhögskolornas och studieförbundens omfattande utbud av kurser i kulturämnen bidrar utan tvekan till att bevara och utveckla det svenska kulturlivet. Inte minst på många mindre orter är folkhögskolor och studieförbund viktiga kulturaktörer. Andelen personer som deltar i studieförbundens kulturarrangemang är betydligt större på mindre orter än i större städer.

Kulturens Bildningsverksamhet godkändes från den 1 juli 2010 som nytt statsbidragsberättigat studieförbund. Förbundet arbetar huvudsakligen med kultur och bland stiftarorganisationerna finns Svenska Folkdansringen, Sveriges Körförbund och Riksförbundet Unga Musikanter.

Intresset för att delta i studieförbundens kulturverksamhet är mycket stort. Under 2009 utgjorde det estetiska ämnesområdet konst, musik, media 49 procent av studieförbundens cirkelverksamhet, räknat i antal deltagare. Under samma år genomförde studieförbunden 310 900 kulturprogram med drygt 17 miljoner deltagare.

Folkhögskolornas kursverksamhet inom kulturområdet är omfattande. De långa, särskilda kurserna profilerade inom olika kulturformer samlade 2009 cirka 5 600 deltagare. Folkhögskolans eftergymnasiala yrkesutbildningar inom kulturområdet samlar cirka 500 deltagare per år. Under 2009 arrangerade folkhögskolorna närmare 2 700 kulturprogram, öppna för allmänheten, med 246 000 deltagare.

Tre år efter avslutade folkhögskolestudier uppger 80 procent av folkhögskoledeltagarna, oavsett kursens innehåll, att utbildningen fått dem mer intresserade av kultur.

Stora skillnader i kulturvanor

Samtidigt som ovanstående siffror ger ett starkt belägg för folkbildningens omfattande kulturverksamhet finns det anledning att uppmärksamma de stora skillnaderna som finns mellan olika grupper när det gäller att uppleva och utöva kultur. SOM-institutets vid Göteborgs universitet undersökning från 2008 visar kultur- och medievanor hos ett representativt urval av befolkningen. När urvalet delas in efter utbildningsnivå uppenbaras, vilket framgår av tabellen nedan, markanta skillnader mellan gruppen med lägst och högst utbildning:

Tabell: Vad personer gjort minst någon gång de senaste 12 månaderna, efter utbildning

	Låg utbildning	Hög utbildning
Deltagit i studiecirkel/		
Kursverksamhet	18	32
Spelat musikinstrument	11	27
Tecknat/målat	16	33
Sjungit i kör	5	10
Läst någon bok	68	95
Gått på bio	39	79
Gått på teater	27	57
Gått på museum	25	68

En lång rad andra aktiviteter har undersökts och även här finns tydliga skillnader, där personer med hög formell utbildningsbakgrund så gott som genomgående i större omfattning deltar och medverkar i olika kulturaktiviteter.

LO har sedan början av 1980-talet undersökt i vilken omfattning deras medlemmar

läser böcker. Resultaten visar avgörande skillnader mellan olika grupper. Bland de manliga LO-medlemmarna uppger 44 procent att de inte läst någon bok alls under det senaste året. Motsvarande gäller för 5 procent bland manliga SACO-medlemmar. Bland kvinnor är motsvarade siffror 19 respektive 2 procent.

Ojämligheten när det gäller att uppleva och utöva olika kulturaktiviteter är givetvis en utmaning för folkbildningen, särskilt mot bakgrund av att ett av syftena med statsbidraget just är att *breda* intresset för och delaktigheten i kulturlivet.

Volym och kvalitet

Kulturverksamhetens omfattning i svensk folkbildning speglar självfallet människors stora kulturintresse. Men kulturverksamheten kan också tas som utgångspunkt för en diskussion om volym, kvalitet och resursfördelning, särskilt i studieförbunden.

Rockmusikverksamheten är exempelvis mycket omfattande och stora resurser läggs på replokaler, utrustning och musikhus – till en verksamhet som är mycket uppskattad och även innefattar olika lärprocesser, men som företrädesvis lockar unga män. Unga kvinnor är, som vi tidigare har visat, en underrepresenterad grupp bland cirkeldeltagare.

De senaste årens kraftiga ökning av antalet kulturprogram i studieförbunden har väckt frågor om arrangemangens form och innehåll, och även om studieförbundens arrangörskroll. Det är exempelvis endast en liten del av 319 000 genomförda kulturarrangemang som annonserades ut till allmänheten på studieförbundens webbplatser.

Sammanfattningsvis är det en intressant fråga vilken ambition och vilka möjligheter folkbildningen har att prioritera och inspirera de målgrupper som inte självklart av egen kraft söker sig till olika kulturaktiviteter – och vad det är som försvårar sådana insatser.

Folkbildning och kultur – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens insatser i svenskt kulturliv, nu och i framtiden – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Skillnaderna i kulturvanor mellan personer med kort respektive lång formell utbildningsbakgrund – i relation till folk-

bildningens uppdrag om att bredda delaktigheten i kulturlivet. Ambitioner, prioriteringar och strategier i folkhögskolor och studieförbund?

- Kulturutredningens förslag om regionalisering av kulturpolitiken, med den så kallade portföljmodellen. Konsekvenser för studieförbund och folkhögskolor?

- Volym och kvalitet i studieförbundens kulturverksamhet. Problem? Möjligheter?

9. Folkbildning och globalt långsiktig hållbar utveckling

De globala utvecklingsfrågorna lyfts fram i den senaste folkbildningspropositionen, där ”folkhälsa, hållbar utveckling och global rättvisa” har sammanfogats till ett av sju prioriterade områden för studieförbund och folkhögskolor.

Även folkbildningsorganisationerna själva lyfter i Folkbildningen Framsyn fram sina stora möjligheter, och stora ansvar, för att bidra till lärande och engagemang kring frågor om hållbar utveckling och global rättvisa.

Klimatförändringarna, som på senare år stått högt på den politiska agendan, uppenbarar tydligt de globala sambanden och förhållandet mellan rika och fattiga länder.

Det är viktigt att slå fast att vi här rör oss inom ett mycket brett verksamhetsfält. Begreppet hållbar utveckling rymmer i sig såväl ekologiska, ekonomiska som sociala aspekter. I folkbildningens praktik kan det utmynna i en rad skiftande verksamheter.

Folkbildningens Framsyn framhåller att de globala överlevnadsfrågorna inte med nödvändighet måste utgöra ett ämne i sig. De kan vävas in i helt annan verksamhet, där det snarare handlar om att åstadkomma reflektion och samtal som kan leda till insikter, värderingsförskjutningar och kanske även betendeförändringar. Det betonas att alla aktörer inom folkbildningen – utifrån sina olika profiler och förutsättningar – bidrar till att forma strategier för folkbildningens insatser när det gäller dessa avgörande framtidsfrågor.

I rapporten ”I den globala rättvisans tjänst – om folkhögskolornas medverkan i politiken för global utveckling” (FOLAC, 2010) kon-

stateras att samtliga folkhögskolor på ett eller annat sätt är engagerade i internationellt arbete. Det finns ett sjuttiotal olika kurser med internationell inriktning. Många av dessa är förlagda och/eller innefattar praktik utomlands. Våren 2010 bildades ett nätverk för folkhögskolornas internationella kurser.

Samtliga studieförbund arbetar med globala utvecklingsfrågor. Det sker både genom ett brett utbud av studiecirkelar och kulturarrangemang till allmänheten och i form av folkbildningsaktiviteter tillsammans med medlems- och samarbetsorganisationer.

Flera studieförbund är även involverade i utvecklingssamarbete och genomför i Sverige informationsinsatser om globala utvecklingsfrågor med stöd av Sida. Det finns dock inte någon samlad bild av de lokala insatsernas omfattning.

Folkbildningsrådet utgav 2006 rapporten ”Kartläggning och analys av folkbildningens internationella kontaktnät”. Den innehåller bland annat intervjuer med externa aktörer som ombuds kommentera folkbildningens roll vad gäller internationellt arbete.

Av intervjuerna med myndigheterna framgår att de anser att folkbildningen saknar en samlad röst som tillräckligt tydligt kommunicerats. Biståndsmyndigheten Sida efterfrågar bland annat en samlad syn på en folkbildningsdimension i utvecklingssamarbetet och tydligare argument för folkbildningens mervärde.

På senare tid har bidraget till folkrörelsernas informationsarbete i Sverige om utvecklingsfrågor minskat och även ändrat inrikt-

ning – från att skapa engagemang och aktiviteter för globala frågor till mer renodlade informationsinsatser. Den sammanlagda budgeten för alla svenska organisationers informationsarbete halverades också från cirka 120 miljoner kronor år 2009 till 60 miljoner år 2010. Detta har givetvis påverkat folkbildningsorganisationernas möjligheter att bidra med aktiva insatser.

Det är svårt att bedöma den samlade utvecklingen över tid, där det gäller folkbildningens verksamhet inom detta område. Mycket tyder ändå på att det konkreta arbetet för internationell solidaritet har avtagit, åtminstone om man jämför med situationen under 1970- och 80-talen.

Många folkhögskolor och studieförbund genomför aktiviteter som kan kopplas till

hållbar utveckling, men jämfört med till exempel kulturverksamheten är omfattningen ändå relativt blygsam.

Sammanfattningsvis råder det knappast någon tvekan om att det finns ett stort intresse och engagemang bland allmänheten för frågor som rör hållbar utveckling – både globala frågor och kanske framför allt när det gäller omställning till en mer hållbar livsstil och konsumtion i vardagslivet. Medierapporteringen och samhällsdebatten kring dessa frågor är omfattande.

Frågan är vilken förmåga folkhögskolor och studieförbund har när det gäller att möta intresset för de globala utvecklingsfrågorna med konkreta folkbildande aktiviteter, utifrån de ambitioner man själva uttrycker i Folkbildningens Framsyn.

Folkbildning och globalt långsiktig hållbar utveckling – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Studieförbundens och folkbildningens insatser för en globalt och långsiktigt hållbar utveckling – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor:

- Hur kan man utveckla attraktiva och intresseväckande folkbildande aktiviteter

som lyfter fram sambanden mellan lokal och global utveckling?

- Vilken roll kan och vill studieförbund och folkhögskolor spela inom svenskt utvecklingssamarbete?

- Hur har engagemanget och intresset för globala frågor förändrats under den senaste tjuugoårsperioden? Hur kommer framtida generations intresse för folkbildande aktiviteter kring dessa frågor att se ut?

10. Folkbildning och folkhälsa

Folkbildningens Framsyn beskriver på ett övergripande plan folkbildningens betydelse för folkhälsan: ”När en människa tar steget – från passivitet till aktivitet, från stillasittande till rörelse, från ensamhet till social gemenskap – då händer något positivt.” Detta generella perspektiv på folkbildningens positiva effekter lyfts även fram i den senaste folkbildningspropositionen.

Folkbildningens grundläggande utgångspunkt i detta avseende är alltså ett brett synsätt på hälsa och livskvalitet, med stark betoning på förebyggande insatser. ”Folkhälsovinster” – i statsfinansiella och mänskliga termer – är med detta synsätt svåra att exakt redovisa och leda i bevis. Just av det skälet är det en utmaning för folkbildningens organisationer att åskådliggöra och argumentera för den syn på folkhälsoarbetet som slås fast i Folkbildningens Framsyn.

Undersökningar bland deltagare i folkhögskolekurser ger även belägg för att deltagandet, förutom att ge ökad kunskap inom olika områden, bidrar till ökad livskvalitet.

I studieförbunden instämmer drygt 60 procent av deltagarna helt eller delvis i påståendet att cirkeln bidragit till att de känt ökad trivsel och välmående.

Folkhögskolornas och studieförbundens stora utbud av kurser och cirklar, där en individuellt anpassad studiemiljö kombineras med social samvaro, bidrar otvivelaktigt till både lärande, aktivitet och gemenskap – och därmed till hälsa och välmående.

Många studieförbund och folkhögskolor arbetar med utomhuspedagogik, där lärande förenas med fysisk aktivitet. Folkhögskolans

sommarkurser lockar ett stort antal deltagare, där lärande ofta förenas med aktivitet och skapande.

Utöver detta är det uppenbart att såväl studieförbund som folkhögskolor gör viktiga specifika insatser, inriktade antingen mot särskilda målgrupper eller för att uppmärksamma särskilda folkhälsoproblem.

Hoten mot folkhälsan varierar över tid. Idag ser vi en utveckling med välfärdsrelaterade hälsoproblem, exempelvis i form av stressrelaterade sjukdomar, psykisk ohälsa, missbruk och övervikt. Här har folkbildningen möjligheter att stödja och initiera insatser i olika nätverk, självhjälpsgrupper och patientsammanslutningar. På detta område ger studieförbunden och folkhögskolorna en tydlig utmaning till sig själva i Folkbildningens Framsyn, nämligen att ”stödja och uppmuntra människor att ta ansvar för sitt eget hälsotillstånd”.

Med sin fria ställning i förhållande till offentliga och privata institutioner har folkbildningsorganisationerna stor potential att kunna bidra till aktiva insatser för folkhälsan, kanske främst när det gäller att möta människor som befinner sig i sköra och utsatta lägen. Fakta talar för att såväl folkhögskolekurser som studiecirklar kan bidra till starkt självkänsla och till att människor gör nya vägval i livet, faktorer som är centrala ur ett folkhälso-perspektiv.

Liksom på flera andra områden är frågan inte *om* folkbildningen gör insatser, utan *i vilken grad* och med vilken *prioritet* man riktar sina insatser och resurser till olika ändamål som bedöms som särskilt angelägna.

Folkbildning och folkhälsa – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens insatser för bättre folkhälsa, nu och i framtiden – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Vilka är de största hoten mot folkhälsan?
Hur kan folkbildningen möta dessa hot?
- Hur kan folkbildningsorganisationerna bidra till utveckling och förnyelse av ett lokalt föreningsliv, för att möta framtida hot mot folkhälsan?

11. Folkbildningen och framtidens lärande

Människor deltar av fri vilja i studieförbundens och folkhögskolornas verksamhet. Detta är i sig en faktor som bidrar till pedagogisk förnyelse. Den dag pedagogiken inte längre upplevs som relevant kan man anta att inte heller deltagarna dyker upp.

Trots detta grundläggande konstaterande finns det givetvis alltid anledning att diskutera om folkbildningens pedagogik verkligen utvecklas i takt med tiden och därmed lägger en grund för en framtida tillströmning av deltagare.

Inte minst finns det skäl att fundera över utvecklingen mot bakgrund av de senaste årens snabba utveckling inom IT-området, något som har påverkat hela det svenska lärandelandskapet. Mycket talar för att denna utveckling kommer att fortsätta – med ständigt förändrade förutsättningar och möjligheter för studieförbund och folkhögskolor. Utvecklingen inom IT-området reser också för folkbildningen viktiga frågor om människors delaktighet och möjligheter till demokratiskt inflytande i samhället.

Under 2009 använde 86 procent av befolkningen i åldern 6-74 år internet minst en gång i veckan. Det är en ökning med 17 procentenheter jämfört med 2003. I ett internationellt perspektiv är dessa siffror mycket höga. Men alla använder inte internet. Framför allt finns en generationsklyfta. I åldersgruppen 16-34 år har samtliga någon gång använt internet, medan detta gäller för endast 61 procent av personerna i åldern 65-74 år. Att använda sociala medier är också betydligt vanligare i yngre åldrar.

Sedan mitten av 1990-talet har studieförbund och folkhögskolor kunnat söka stöd för en rad olika utvecklingsprojekt i för ökad digital delaktighet och flexibelt lärande. Folkbildningsrådet har även ett uppdrag från sina medlemmar att driva den digitala plattformen Folkbildningsnätet som ger stora möjligheter till kommunikation och dialog, men även innefattar olika pedagogiska resurser.

Kartläggningar av IT-användningen inom folkbildningen visar att studieförbunden främst använder IT som ett administrativt och kommunikativt redskap, medan folkhögskolorna i större utsträckning använder tekniken som ett pedagogiskt verktyg. Denna bild bekräftas av att folkhögskolorna i högre utsträckning än studieförbunden utnyttjar Folkbildningsnätets pedagogiska resurser.

Under 2009 erbjöds distansstudier vid 82 av dåvarande 148 folkhögskolor. Samma år studerade 4 120 studiecirkeldeltagare på distans. Det är endast 0,4 procent av alla cirkeldeltagare och andelen har minskat något sedan 2005.

Även om flexibelt lärande med stöd av IT förekommer både på folkhögskolor och i studieförbund kan man knappast påstå att folkbildningen idag i någon större omfattning erbjuder dessa former av lärmiljöer.

Det är otvivelaktigt så att den digitala utvecklingen innebär stora möjligheter och utmaningar, både vad gäller att öka den digitala delaktigheten och att utveckla mer flexibla folkbildningspedagogiska modeller.

Den sammanfattande bedömningen från olika utvecklingsprojekt är att många goda

initiativ tas, men att det ofta handlar om isolerade företeelser drivna av enskilda engagerade medarbetare. Däremot saknas i många fall en samlad strategi på ledningsnivå som ställer IT-utvecklingen i relation till folkbildningens demokratiuppdrag – och till en folkbildningspedagogisk förnyelse anpassad till människors framtida behov.

Förändringar i civilsamhället

Vi ser också förändringar i civilsamhället som tydligt kan relateras till IT-utvecklingen. Sociala medier ger möjlighet att snabbt fånga människors intresse och engagemang för olika sakfrågor. Grupperingar formas och upp-

löses i snabb takt. Nätet och sociala medier blir en plats för opinionsbildning och engagemang – användarstyrt, självlärande och socialt. I Folkbildningsrådets skrift ”Fem nycklar till digital framgång” (2009) karakteriseras utvecklingen som att ”folkbildande processer sker hela tiden, utan att folkbildningens organisationer är inblandade över huvud taget”.

En del forskare antar att folkbildningens avvaktande eller passiva inställning till sociala medier och flexibelt lärande har att göra med den vikt som folkbildningen av tradition fäster vid fysiska möten och social gemenskap. Men frågan är kanske inte om ny tekniska ersätta fysiska möten – utan hur de kan komplettera varandra i ett nytt pedagogiskt landskap.

Folkbildningen och framtidens lärande – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens pedagogik och kunskapssyn, i relation till ett nytt digitalt lärandelandskap – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Digitala klyftan och arbetet för ökad digital delaktighet, är det en viktig fråga för studieförbund och folkhögskolor? I så fall, hur ser strategier och prioriteringar ut för att nå framgång?
- Folkbildningens pedagogiska särart i ett framtidsperspektiv och i relation till utvecklingen på IT-området. Vad består särarten av? Vad ska ligga fast och vad ska förändras?

12. Folkbildningen i utbildningssamhället

Folkbildningen är en del av det svenska utbildningssamhället, och har samtidigt en tydlig särart i förhållande till andra utbildningsanordnare.

Den senaste folkbildningspropositionen ger uttryck för en syn, där folkbildningens särställning ska värnas, samtidigt som man framhåller att ”det tillför folkbildningen styrka att verka inom såväl formellt och icke-formellt lärande”.

Utvecklingen under de senaste åren har inneburit allt fler aktörer inom utbildningssektorn. En rad privata företag, kooperativ, stiftelser och ideella organisationer agerar idag inom ungdomsskola, formell vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning etc.

Studieförbunden och folkhögskolorna är en del av denna utveckling. Vid sidan av den statsbidragsberättigade folkbildningsverksamheten genomförs en rad insatser inom det formella utbildningssystemet. Både folkhögskolor och studieförbund är huvudmän för gymnasieskolor, bedriver svenska för invandrare samt medverkar i arbetsmarknadsutbildning och formell vuxenutbildning.

I förhållande till den statsbidragsberättigade folkbildningsverksamheten är folkbildningens insatser totalt sett inom det formella utbildningssystemet volymmässigt blygsamma.

I Folkbildningens Framsyn betonas den viktiga roll som folkbildningen har i utbildningssystemet. Folkhögskolornas stora utbud av kurser medför viktiga vägar till vidare studier och ut i arbetslivet. Studieförbunden erbjuder ingångar till lärande utifrån männis-

kors eget intresse och på deras egna villkor.

Erfarenheter och utvärderingar från nittio-talets Kunskapslyft, liksom folkhögskolornas SAGA-projekt för långtidsarbetslösa, visar att studieförbund och folkhögskolor är väl lämpade för att bedriva utbildningar med uttalat syfte att förbereda deltagarna för studier och arbete. Den senaste satsningen på folkhögskolorna är de så kallade UGA-platserna, där drygt 1 700 arbetslösa ungdomar som saknar grundskole- eller gymnasiekompetens under 2010 har beretts plats på folkhögskolan för en kurs på 60 utbildningsdagar i syfte att de ska bli motiverade för fortsatta studier.

Utvärderingen ger ett positivt utslag på en rad indikatorer, bland annat vad gäller deltagarnas insikt om betydelsen av god utbildning för etablering på arbetsmarknaden. Till framgångsfaktorerna i detta projekt uppges bland annat ett nära samarbete mellan folkhögskola och arbetsförmedling, liksom folkhögskolans möjlighet till individanpassade studier.

Erfarenheterna från olika arbetsmarknadsprojekt inom folkhögskolor och studieförbund, liksom de mer allmänna deltagarundersökningarna, visar att folkbildning erbjuder just denna andra och tredje chans som många människor tar – med ett tydligt sikte på fortsatta studier och arbete.

Samtidigt finns det inom folkhögskolor och studieförbund en diskussion om riskerna med att hamna i ett läge där folkbildningens berättigande i allt högre utsträckning definieras och legitimeras utifrån förmågan att kompensera för brister i det formella utbildningssystemet. Där huvuduppgiften blir att ”anpassa”

människor med ”kort formell utbildning” till arbetsmarknadens skiftande behov. Ibland uttrycks farhågor om att folkbildningen genom detta riskerar att mista sin ställning som fri bildningsaktör i samhället. Fria människors frivilliga kunskapsökande har ett värde i sig och måste försvaras.

Denna diskussion förs alltså samtidigt som många studieförbund och folkhögskolor redan idag befinner sig på utbildningsmarknaden, med egna gymnasieskolor och arbetsmarknadsutbildningsprojekt, företagsutbildningar etc. Här kan man alltså skönja två motstridiga krafter. En viktig fråga är hur folkbildningsorganisationerna själva ser på sin framtida roll i utbildningssamhället. Kan de motstridiga krafterna balanseras mot varandra eller är ett tydligt vägval att föredra?

Folkbildningen roll i framväxten av en europeisk utbildningspolitik

Även på den europeiska arenan förs diskussioner om relationen mellan formellt och icke-formellt lärande, som kan länkas till den svenska folkbildningens roll i förhållande till det formella utbildningssystemet.

Folkbildning är knappast en unikt svensk företeelse, utan i de flesta europeiska länder finns organisationer som arbetar med icke-formellt lärande, med starka inslag av deltagarinflytande och betoning på social gemenskap och samhällsengagemang. Många av dessa organisationer samlas inom EAEA, European Association for the Education of Adults. I likhet med de svenska studieförbunden och folkhögskolorna har dessa organisationer ofta en nära koppling till det civila samhället.

Inom ramen för EU-samarbetet pågår även ett omfattande arbete inom utbildningspolitikens område, där utvecklingen tydligt går mot ökad samordning. En fråga på agendan berör relationen mellan det formella utbildningssys-

temet och det icke-formella lärandet, bland annat genom EU-kommissionens arbete med ett nytt program för livslångt lärande 2014-2020. EAEA och Folkbildningsrådet har här påtalat vikten av ökat stöd till icke-formellt lärande.

Även frågan om validering av icke-formellt lärande är aktuell. Inom ramen för detta är arbetet med European Qualification Framework (EQF) centralt.

EQF är en gemensam europeisk referensram med två huvudmål, nämligen att främja rörlighet mellan länder genom ökad jämförbarhet av medborgarnas lärande samt att underlätta deras livslånga lärande.

Referensramen knyter samman olika länders kvalifikationssystem. Den är ett verktyg för att beskriva resultat av lärande, ”learning outcomes”, i tre kategorier: kunskaper, färdigheter och kompetens. Arbetet med att anpassa EQF i ett nationellt ramverk, NQF, pågår för närvarande i Sverige och övriga EU.

Den svenska folkbildningspropositionen framhåller att folkbildningen anammat tankarna om validering långt innan begreppet formulerades, eftersom man sedan lång tid tillbaka just betonat vikten av människors faktiska kompetens och kunskap, oavsett hur man har tillägnat sig den. Mot bakgrund av detta kan man anta att studieförbund och folkhögskolor har mycket att tillföra en europeisk diskussion och validering av icke-formellt lärande.

De svenska folkhögskolorna har bildat samarbetsorganisationen FOLAC, bland annat i syfte att etablera kontakt med viktiga aktörer för folkhögskolornas internationella arbete och vara aktiv på vuxen- och folkbildningsarenor i framför allt Norden och Europa men även globalt.

FOLAC ska också försöka påverka viktiga politikområden för folkhögskolornas internationella arbete, som EU:s vuxenutbildningspolitik och Sveriges politik för global utveckling.

Även studieförbundens intresseorganisation Folkbildningsförbundet är engagerade i europeiska utbildningsfrågor, exempelvis genom medlemskap i EAEA, där även några

enskilda studieförbund är medlemmar. Det finns dock ingen organisation motsvarande FOLAC som samordnar de svenska studieförbundens agerande på den europeiska arenan.

Folkbildningen i utbildningssamhället – sammanfattande frågeställningar

SWOT

- Folkbildningens roll i utbildningssamhället – styrkor, svagheter, möjligheter, hot.

Specifika frågor

- Finns en motsättning mellan folkbildningens roll som fri och självständig bildningsaktör och/eller som en del av det formella utbildningssystemet – och i så fall hur bör denna motsättning hanteras?
- Svensk folkbildning och relationen till EU; vilka är utmaningarna och vilka strategier finns? Bör svensk folkbildning samordna sitt Europaarbete och i så fall hur?

13. Om statens syften och mål med stödet till folkbildningen

Som vi redogjorde för inledningsvis i samtalsunderlaget beslutade regeringen i december 2010 att ge Folkbildningsrådet i uppdrag att lämna förslag på nya sådana verksamhetsområden, som framgår av nuvarande förordning om statsbidrag till folkbildningen (de sju prioriterade områdena). Regeringen anförde som utgångspunkt att antalet verksamhetsområden ska reduceras.

De syften och prioriterade verksamhetsom-

råden som staten anger har naturligtvis betydelse för verksamheten i folkhögskolor och studieförbund.

Utifrån de slutsatser som samtalsunderlaget lett fram till är det angeläget att folkhögskolor och studieförbund redovisar sina synpunkter när det gäller framtida prioriterade verksamhetsområden, kopplade till statens anslag till folkbildningen.

Nuvarande syften och prioriterade verksamhetsområden

Ur förordning om statsbidrag till folkbildningen:

Statens stöd till folkbildningen skall ha till syfte att

1. stödja verksamhet som bidrar till att stärka och utveckla demokratin,
2. bidra till att göra det möjligt för människor att påverka sin livssituation och skapa engagemang att delta i samhällsutvecklingen,
3. bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings och utbildningsnivån i samhället, och
4. bidra till att bredda intresset för och öka delaktigheten i kulturlivet.

Verksamheter inom följande områden utgör i särskilt hög grad motiv för statens stöd:

1. den gemensamma värdegrunden; alla människors lika värde och jämställdhet mellan könen,
2. det mångkulturella samhällets utmaningar,
3. den demografiska utmaningen,
4. det livslånga lärandet,
5. kulturen,
6. tillgängligheten och möjligheterna för personer med funktionsnedsättning, och
7. folkhälsa, hållbar utveckling och global rättvisa.

SWOT-analys – så här går det till

SWOT-analys används ofta som en metod för att kartlägga och få en överblick över en organisations nuläge och framtida vägval. SWOT-analysen kan omfatta ett helt eller avgränsat verksamhetsområde, såväl som hela eller delar av en organisation. I SWOT-analysen analyseras läget utifrån fyra grundbegrepp:

1. Styrkor (Strengths)
2. Svagheter (Weakness)
3. Möjligheter (Opportunities)
4. Hot (Threats)

Styrkor och svagheter är faktorer som organisationen kan påverka genom egna beslut. Möjligheter och hot är däremot faktorer som man inte kan påverka, det vill säga omvärldsförändringar eller beslut som fattas av andra.

Det finns inga givna regler för hur SWOT-analysen ska genomföras och redovisas och vilken omfattning den ska ha. Ett sätt är att först arbeta enskilt, för att sedan samlas i en mindre grupp, jämföra de enskilda personernas resultat och sedan gemensamt sammanställa analysen.

När SWOT-analysen sammanställts finns förhoppningsvis ett bra underlag för att svara på följande frågor:

- Hur ska vi göra för att behålla och förbättra våra styrkor? Vilka styrkor ska prioriteras?

- Hur ska vi göra för att minimera/eliminera våra svagheter – på kort och lång sikt?
- Hur ska vi göra för att ta tillvara våra möjligheter? Vilka har högst prioritet?
- Hur ska vi göra för att förebygga och neutralisera hoten – på kort och lång sikt?

SWOT-analysen kan ligga till grund för såväl interna handlingsplaner, som för att tydliggöra för utomstående intressenter vad som är organisationens analys av nuläge, framtid och de vägval som förespråkas.

SWOT-analys om folkbildningens vägval & vilja

I detta fall – när folkbildningens framtida vägval och vilja diskuteras – kan SWOT-analyserna genomföras utifrån samtalsunderlagets olika frågeområden. Dessa bearbetas utifrån den kunskap, de värderingar och erfarenheter som finns i varje enskild folkhögskola och studieförbund. Tankarna leds säkert i första hand till den egna organisationens interna situation, men i detta sammanhang är det angeläget att varje folkhögskola och studieförbund även riktar intresset mot styrkor, svagheter, möjligheter och hot inom svensk folkbildning som helhet.

Adresser

**Studieförbund och folkhögskolor lämnar
sina skrivelser med anledning av
Folkbildningens vägval & vilja
till respektive intresseorganisation:**

Folkbildningsförbundet
Wallingatan 38
111 24 Stockholm
E-post: fbf@studieforbunden.se

Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation, RIO
Box 380 74
100 64 Stockholm
E-post: rio@folkbildning.net

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL
att: Fredrik Gunnarsson
118 82 Stockholm
E-post: fredrik.gunnarsson@skl.se

....

Folkbildningsrådet
Box 380 74
100 64 Stockholm
fbr@folkbildning.se

